

KAREN VALENTIN

STORBYENS BØRN

En risiko?

Antropologiske og sociologiske studier i vestlige samfund har overvejende beskæftiget sig med børn inden for institutionelle rammer, hvorimod en større del af studierne fra udviklingslandene tager udgangspunkt i såkaldte „risiko-børn“. ¹ Begrebet anvendes af UNICEF² og af ngo'er og refererer til en bred skare af børn, der antages at være særlig underprivilegerede socialt, økonomisk og emotionelt. Denne artikel omhandler specifikt „risikobørn“ i Nepal, det vil sige gade- og squatterbørn, prostituerede piger samt forskellige kategorier af arbejdende børn bl.a. inden for tæppeindustrien og børn, der holdes i gældsslaveri. Børnerettighedsorganisationer anerkender, at hver af disse „risikogrupper“ har specifikke problemer, behov og muligheder og definerer børnenes relative sårbarhed ud fra parametre, der relaterer sig til graden af kontakt mellem børn og familie samt karakteren af børnenes daglige aktiviteter. Implicit i risikobegrebet er dels et normativt syn på familien og dens rolle, dels en forestilling om homogene, permanent socialt marginaliserede grupper af børn.

Med udgangspunkt i etnografisk materiale indsamlet på et feltarbejde udført over i alt 18 måneder i 1994-98 i en squatterbosættelse i Kathmandu, Nepals hovedstad, vil jeg problematisere selve risikobegrebet såvel som de praktiske og analytiske implikationer heraf. Jeg vil for det første argumentere for det problematiske i at kategorisere børn i forhold til forskellige risikogrupper, fordi der bag denne tilgang skjuler sig en forestilling om, at børn er passive i forhold til herskende sociale og økonomiske strukturer. I praksis er der tale om åbne og flydende kategorier, som børnene forholder sig aktivt til og bruger strategisk afhængig af kontekst og situation. For det andet vil jeg hævde, at graden af et barns sårbarhed ikke altid hænger sammen med den fysiske nærhed mellem barn og familie. Der er ikke nødvendigvis tale om definitive brud mellem barn og familie, når børn forlader hjemmet i en tidlig alder, men snarere om midlertidige strategier, som ændrer sig over tid for såvel børn som familie. Dette vil jeg illustrere med en case om drengen Suresh, der kan kategoriseres som gadebarn, squatter, skoleelev eller fabriksarbejder alt afhængig af tidspunktet, man møder ham på.

Artiklens primære analytiske perspektiv er på børn som sociale, beslutningstagende aktører (Caputo 1995; Conolly & Ennew 1996; Gulløv 1998; James & Prout 1990; Johnson et al. 1995) og som aktive deltagere i kulturel produktion (Stephens 1995). At behandle børn som selvstændige, aktive individer er ikke ensbetydende med, at de er auto-

nome, og de kan derfor ikke studeres uafhængigt af familie og hushold. Analytisk skelnes der mellem familien forstået som de kulturelt definerede slægtsrelationer og husholdet, der er defineret som en samboende aktivitetsgruppe, hvis primære opgaver er produktion, konsumtion samt social og biologisk reproduktion. Da størstedelen af squatterne er rurale migranter, der har bevaret tætte forbindelser til familien på landet, er det ikke tilstrækkeligt at se isoleret på det urbane hushold. Jeg vil derfor foreslå, at det analytiske fokus udvides til „hjemmet“, der indeholder såvel det juridisk-økonomiske aspekt som en identitetsmæssig, genealogisk tilknytning, der ikke nødvendigvis er begrundet på fysisk nærhed mellem dets medlemmer.

Squatterbosættelsen Dharigau³

Squatting refererer til forskellige former for uautoriserede, illegale jordbesættelser, og squattere er de folk, der besætter offentlig eller privat land uden juridisk ret dertil (UNCHS 1982; Aldrich & Sandhu 1995). Det illegale aspekt er centralt og betyder dels, at squattere ikke har ejendoms- eller brugsret til jorden, de bebor, dels at områderne ofte prioriteres lavt af myndighederne, hvad angår tildeling af diverse ydelser såsom elektricitet, vandforsyning og sanitære faciliteter. Fysisk varierer squatterbosættelserne noget afhængig af alder og grad af etablering, men i mange tilfælde er husene, der er bygget af squatterne selv, forfaldne, utætte og fugtige. Squattertilværelsen er præget af utryghed på grund af en konstant, ofte velbegrunnet, frygt for at blive fjernet af myndighederne og på grund af den lave sociale status, som associeres med disse områder. Trods dette oplever mange squattere alligevel en højere grad af frihed ved at squatte end ved at bo til leje, idet der er en vis autonomi inden for bosættelserne, hvilket giver den enkelte squatter større indflydelse på husbygning og lokaludvikling.

Squatterbosættelsen Dharigau, hvor jeg udførte mit feltarbejde, er syv-otte år gammel og centralt beliggende i Kathmandu på bredden af en flod omgivet af forretnings- og beboelsesområder. Langt de fleste squattere i Kathmandu er rurale migranter, der hævder at være jordløse bønder, og som betinget af sociale og økonomiske forhold har forladt det fædrene hjem inden for de sidste 10-15 år (Valentin 1996). Jordløshedsproblematikken er særdeles kompleks, og det ligger derfor uden for rammerne af denne artikel at gå i dybden med den. Alligevel skal jeg kommentere den kort, da det at besidde jord er af central betydning for de enkelte familiers position og muligheder i samfundet.

I Nepal tildeles statsborgerskab ikke automatisk ved fødslen, og mange nepalesere er derfor formelt set ikke statsborgere, men må senere ansøge herom. Er ens forældre statsborgere, er det en formssag, men ellers er det en omstændelig og ofte også bekostelig affære, da ansøgningen skal ske fra det distrikt, som ansøgeren er født i, hvilket betyder, at mange må rejse langt for det. Behovet for statsborgerskab er stigende, da det er nøglen til en række privilegier, blandt andet at købe jord, søge fast job, få lavet pas og dermed kunne rejse udenlands. Tilsvarende er det en forudsætning, at man besidder jord, et krav som mange squattere per definition ikke kan leve op til. Erkender man som squatter at have en smule jord, men ikke nok til at brødføde en familie, fraskriver man sig samtidig muligheden for siden hen at blive tildelt jord fra myndighedernes side.

En forudsætning for at få tildelt jord af myndighederne er, at man er officielt anerkendt som jordløs, og man skal derfor kunne bevise, at familien har været jordløs igen-

nem tre generationer på fædrene side, eller at man har mistet jorden ved en naturkatastrofe. De fleste squatters, som jeg har mødt, lever ikke op til disse kriterier, og de kan bedst betegnes som de facto jordløse. Det vil sige folk, som enten har en smule jord og/eller et lille hus, men af diverse årsager, herunder sygdom og behov for supplerende indtægter, har været nødt til at søge til byen; eller de har mistet de jordrettigheder, som deres forældre eller bedsteforældre har haft. Målt i absolut indkomst tilhører Kathmandus squattere langt fra den fattigste del af Nepals befolkning, men alligevel fastholdes mange squatterfamilier strukturelt set i en økonomisk og socialt marginaliseret situation, blandt andet fordi de ikke har jordrettigheder og dermed er frataget en række andre privilegier. Dette gælder ikke mindst lavkastefamilier, der historisk set ikke har haft adgang til jord og derfor har været jordløse gennem generationer. Det er helt centralt at studere squatterproblematikken over tid for at forstå, hvordan fattigdom⁴ og strukturel ulighed reproduceres over generationer (Blanc et al. 1996) og således bringer børn af visse familier i særligt sårbare positioner.

Dharigau talte i begyndelsen af 1996 knap 260 beboere, hvoraf halvdelen var under 18 år. Mange teenagere er født og har levet den første del af deres liv i landsbyen, hvorimod de yngre børn (under 10-12 år) kun i få tilfælde har boet i længere tid på landet. Gennem sociale og økonomiske netværk har de fleste squatterfamilier dog formået at bevare en jævnlig kontakt til de rurale slægtninge, hvorfor også børn, der aldrig selv har boet på landet, besøger dem ved særlige religiøse og sociale begivenheder. Omtrent 2/3 af børnene mellem fem og seksten år er indmeldt i offentlige skoler, men fremmødet er meget uregelmæssigt, og mange holder op inden for de første fem skoleår. Principielt set er de offentlige skoler gratis til og med tredje klasse for drenge og femte klasse for piger,⁵ men alligevel kan skolegang være en økonomisk byrde for mange familier, fordi der skal betales indmeldelses- og eksamensgebyrer samt indkøbes bøger og uniformer. Mange børn har arbejde ved siden af eller i stedet for skolegang almindeligvis i form af husarbejde, lønarbejde eller ved affaldssamling, og de bidrager derved aktivt til husholdningsøkonomien. Disse aktiviteter udelukker ikke hinanden, og det er sjældent et enten eller, hvorvidt børn går i skole eller ej. Set med danske øjne kan børnenes skoledeltagelse nok forekomme en smule tilfældig, men betragtet over længere tid er det tydeligt, at det enkelte barn ofte er involveret i mange forskellige uddannelsesaktiviteter⁶ afhængigt af deres personlige og familiemæssige situation såvel som af de tilbud, som ngo'er, det formelle skolesystem og arbejdsmarkedet har på et givet tidspunkt.

Suresh – et risikobarn?

På grund af squatterbosættelsernes illegale karakter, dårlige fysiske stand og sociale problemer som alkoholisme og vold i hjemmet er børn og unge fra squatterområderne en eksplicit defineret målgruppe for lokale ngo'ers aktiviteter. Det er altså i kraft af sin status som squatter, at den i dag 20-årige Suresh for få år siden blev defineret som risikobarn. Man vil måske ikke finde det rimeligt at betegne en 16-18-årig ung mand som et barn, men biologisk alder alene er ikke den eneste faktor ved afgrænsning af barndom fra voksendom. Dette giver anledning til et par overvejelser om selve barndomsbegrebet.

Ifølge Nepal Children's Act 2048 (1992) defineres børn som individer under 16 år, men det er ikke en entydig grænse. Inden for arbejdslovgivningen er det 14. og det 16. år

skelsættende, men for eksempel får man først stemmeret som 18-årig. Ifølge nepalesisk ægteskabslovgivning kan en pige gifte sig som 16-årig med forældrenes samtykke og som 18-årig uden, en grænse der for drenges vedkommende hedder 18 og 21 år. Overgangen fra barndom til voksendom antages altså at være forskellig for piger og drenge, hvorfor barndomsbegrebet også bør ses i et kønsperspektiv.

At definere barndom alene på grundlag af biologisk udvikling og juridisk position er utilstrækkeligt, da også socialt og kulturelt determinerende kriterier har afgørende betydning for hvem, der i et givet samfund defineres som henholdsvis barn og voksen. Som eksempel herpå kan nævnes indgåelse af ægteskab som centralt, men langt fra eneste kriterium blandt mange sociale grupper i Nepal (Valentin 1997). Netop fordi der indgår mange kriterier, hvis relevans varierer afhængig af kontekst, er der i praksis sjældent tale om en markant overgang fra barndom til voksendom. Snarere er det en proces, hvor individet over tid tilegner sig større og større indflydelse på beslutningsprocesser på såvel husholds- som samfundsplan. Når jeg alligevel fastholder en analytisk skelnen mellem børn og voksne, er det på grund af den strukturelle opposition, der eksisterer mellem barn- og voksendom. Nok er der centrale forskelle på småbørn, yngre børn og teenagere, men fælles for dem er, at de er udelukket fra visse beslutningsprocesser, netop fordi de ikke er voksne. Det er på denne baggrund, at jeg finder det rimeligt fortsat at definere Suresh som barn, idet han først nu er ved at tilegne sig en voksens autoritet og beføjelser.

Jeg vil i det følgende præsentere to forskellige versioner af centrale hændelser i Suresh's liv. Den første beretning blev sammen med en række lignende livshistorier fra andre „risiko-børn“ bragt i *Voice of Child Workers*, der udgives af CWIN. Suresh's ord er derfor blevet genfortolket med henblik på denne publikation og afslører interessante antagelser om hans erfaringer. Suresh bor sammen med sine forældre, ældre brødre, svigerinder og lillebror i squatterbosættelsen og havde netop afsluttet et seks måneders systræningskursus for 14-18-årige squatterbørn arrangeret af CWIN, da han blev interviewet til bladet.

Der var syv børn i Suresh's familie. De kom oprindeligt fra Sarlahidistriktet og var en marginaliseret, jordløs familie, der levede som fæstebønder og hushjælpere til trods for, at deres traditionelle beskæftigelse var skrædderi. De rejste fra landsby til landsby og fra distrikt til distrikt i uvis søgen efter et bedre liv. Som Suresh's ældre brødre voksede op, drog de en efter en til Kathmandu for at slippe væk fra det hårde liv i landsbyen (CWIN 1995:114-5).⁷

Familien flytter til Kathmandu,

men hans families situation blev fortsat værre. De blev smidt ud af deres bolig, fordi de ikke kunne betale husleje. Hans far fandt et nyt sted i en kold kælder i et forfaldent hus tæt ved. Der blev ikke mere lavet mad i hjemmet. Suresh kunne ikke længere holde det ud. Han følte sig nedtrykt og afvist. Han forlod først skolen og en dag også hjemmet. Suresh kom på gaden og blev gode venner med affaldssamlerdrengen Dinesh. Da han fandt ud af, at affaldssamling var et let arbejde, som han kunne tjene penge ved, sluttede han sig til sin ven. Da Suresh havde været på gaden i halvandet år, blev det klart for ham, at affaldssamling ikke var et værdigt job (ibid.).

Dernæst fortæller artiklen om Suresh's øvrige job erfaringer og konkluderer: „Byen Kathmandu blev aldrig en succes for ham. Han tog tilbage til sin familie, der nu var flyttet til et slumområde ved Kalimati“ (ibid.).

Den anden beretning stammer fra en transskription af en diskussion, som jeg i samarbejde med min britiske kollega, Rachel Baker, førte med Suresh og fem øvrige jævnaldrende drenge og piger i 1995.

Mine forældre arbejdede som skræddere i byen, mine ældre brødre var i Kathmandu, så jeg var alene hjemme i landsbyen med min lillebror. Jeg kiggede efter køerne, hentede brænde og vand og lavede mad, fra jeg var 8 år. Da vi kom fra Sarlahi,⁸ boede vi i Jorpati, men efter kort tid blev vi nødt til at flytte til Koteswor.⁹ På det tidspunkt vidste jeg ingenting om *khate*-arbejde.¹⁰ Jeg var sammen med Dinesh og hans venner, som fortalte mig, at jeg skulle samle nogle ting op. Jeg anede ikke, hvorfor vi gjorde det. De tog mig med hen til affaldspladsen, de solgte tingene og fik 100 Rs.¹¹ De købte mig lidt mad, tog mig i biografen, men de gav mig ikke nogen penge. Ikke før senere fandt jeg ud af det og fortsatte alene. [...] Jeg arbejdede som *khate* i ét år, men jeg var flov over det. Disse *khate*, som lever af affaldssamleri, er kommet på grund af problemer i hjemmet. De løber væk fra landsbyen. Forældrene slår dem, eller der sker noget andet, som får dem til at stikke af til Kathmandu, men her kender de ikke nogen. Deres eneste løsning er at følge de andre, tage en sæk og samle plastic op; det er et let job. Hvis de samler det i dag, har de penge i morgen. Det er ok, fordi de kommer udefra, men for os er det svært, fordi vores forældre og brødre er her; de er flove og forlegne over det. Hvis min brors boss får det at vide, vil det være pinligt og skabe problemer for min bror.

Da jeg kom tilbage til Dharigau i begyndelsen af 1998, boede Suresh sammen med sin familie og var stadig ugift til trods for, at han i nepalesisk sammenhæng har nået den giftefærdige alder. Som del af et projekt iværksat af ngo'en „Lumanti Support Group for Shelter“ har han ved siden af sit job på en tøjfabrik ydermere undervist områdets voksne kvinder i at læse og skrive nepalesisk og har ved selvstudier forbedret sine egne engelskunderskaber betragteligt. Han har store ambitioner om at blive popsanger og har faktisk været i stand til at spare penge sammen til at få indspillet og udgivet et par sange, som han selv har komponeret. Men han erkender samtidig, at han er begrænset af såvel sin sociale og økonomiske status som af sit kastetilhørsforhold. Til trods for at en af sangene omhandler det at være lavkaste, har han taget kunstnernavnet Roshil for at skjule sin kasteidentitet, der ellers almindeligvis fremgår af familiens efternavn. Suresh er et levende eksempel på, at børn og unge ikke entydigt kan placeres i specifikke risikogrupper, men at det i høj grad afhænger af hvem, der definerer dem, og på hvilket tidspunkt i børnenes liv det sker.

Squatterbarn eller gadebarn – et spørgsmål om repræsentation?

Den første skildring af Suresh fra CWIN-publikationen giver et meget stereotypet billede af „byens fattige barn“, der repræsenteres som et uskyldigt, passivt offer for voksnes forsømmelse og mishandling; en tilgang, der er blevet kritiseret meget, men som ikke desto mindre er svær at komme af med, begrebsligt som i praksis. Barndommen forstået som det stabile, naturlige grundlag for socialt liv er gået tabt, eller som det udtrykkes af Sharon Stephens: „Temaet om mistede barndomme indeholder ikke bare fysiske overgreb og trusler mod børns kroppe, men også de truede rum for en ideelt set tryk, uskyldig og sorgløs barndom“ (Stephens 1995:9).

Med „gadebarnet“ som det tydeligste eksempel repræsenteres „risiko-børn“ samtidig som usocialiserede, antisociale, kriminelle elementer, der trods deres barnlige uskyld har

overskredet samfundets moralske grænser, og som derfor bør rehabiliteres (Stephens 1995; Boyden 1991). Den ønskværdige form for rehabilitering er i denne sammenhæng familiesammenføringer, som viser den vægt, der lægges på familien som den vigtigste socialiserende enhed i børns liv (ibid.). Dette afspejles i FN's Børnekonvention, hvor det i formålsparagraffen hedder: „...familien er samfundets fundamentale gruppe og den naturlige omgivelse for dens medlemmers, særligt børnenes, vækst og trivsel“ (UN 1990: 13). Indeholdt i dette er et normativt syn på familien og dens rolle i forhold til barnet; i den første fremstilling er grunden til, at Suresh forlader hjemmet og begynder at samle affald, at hans familie ikke er i stand til at brødføde og beskytte ham ordentligt. Ifølge artiklen opgiver Suresh affaldssamlerlivet på grund af det sociale stigma, der er knyttet til denne livsstil, og først da han involveres i ngo'en, forbedres hans situation. Det illustreres tydeligt sidst i artiklen, at ansvaret for Suresh's succes placeres hos organisationen: „Jeg havde aldrig troet, at der i Kathmandu eksisterer folk som jer, der er villige til at hjælpe drenge som mig, siger Suresh i taknemmelighed til CWIN“ (CWIN 1995:115).

Den version, som Baker og jeg hørte, gav et helt andet billede af Suresh's liv; ikke hvad angår de specifikke hændelser, men måden hvorpå de blev erfaret og fortolket (Baker & Valentin 1997). I beskrivelsen af sine første arbejds erfaringer og flytninger i byen erkender Suresh, at hans situation og muligheder har været begrænset af en række socio-økonomiske og politiske faktorer, og i andre sammenhænge har han ofte beskrevet sig selv som „en fattig mands søn“. Alligevel fremgår det tydeligt, at han selv har foretaget en række valg og beslutninger for at forandre sin situation, ligesom han forholder sig til konsekvenserne heraf. Dette gælder for eksempel hans beslutning om at samle affald; det er ikke bare noget, han gør af mangel på alternativer, men fordi der på det givne tidspunkt har været visse økonomiske og sociale fordele ved denne livsstil. Mange affaldssamlerbørn er ambivalente i forhold til deres erhverv. Det er socialt stigmatiserende, men det giver dem højere grad af frihed, end jævnaldrende skolegående og arbejdende børn har. De befinder sig i et dilemma, hvorvidt de skal følge ngo-foreskrevne rehabiliteringsprogrammer, som ofte tager form af sponsoreret skolegang, eller om de skal vælge gadens „frie“ liv. Dette kommer blandt andet til udtryk ved, at mange af disse børn jævnligt stikker af fra skolen, men alligevel opretholder en vis kontakt med ngo-centrene. Når de nærmer sig den giftefærdige alder, viser dette dilemma sig gennem øgede ambitioner om at finde et mere stabilt job, da „man ikke gifter sig som khate“. Det er værd at bemærke, at khatebegrebet sjældent bruges om voksne affaldssamlere, hvilket tyder på, at khate symboliserer en livsstil, der er problematisk i forhold til lokale idéer om voksendom, familiemedlemskab, ansvarlighed og social status (Baker & Valentin 1997).

Suresh's erfaringer er et tydeligt og bestemt ikke enestående eksempel på, at en rigid kategorisering af børn i forhold til specifikke risikogrupper er problematisk. I praksis er der ikke tale om to distinkte, usammenhængende livsformer, da affaldssamling faktisk indgår som en midlertidig økonomisk strategi i mange squatterhushold. Med et snævert fokus på isolerede risikokategorier er der en tilbøjelighed til at måle graden af sårbarhed gennem en sammenligning grupperne imellem. I denne sammenhæng får det „klassiske gadebarn“ uforholdsmæssig stor opmærksomhed fra ngo'er og i den offentlige debat taget i betragtning, at de reelt udgør en numerisk set meget lille, men synligt marginaliseret gruppe. Heri er der risiko for at overse mere usynlige, men store grupper af underprivilegerede børn som for eksempel hushjælpere og restaurationspersonale. Det skal ikke benægtes, at mange „risikobørn“ vokser op under barske økonomiske, sociale og familie-

mæssige vilkår, og at de i mange tilfælde også stikker af fra noget, når de selv forlader hjemmet (Onta-Bhatta 1997). Alligevel fortæller historien om Suresh, at forholdet mellem barn og familie/ngo ikke er så entydigt, som det til tider fremstilles. Børn er ikke bare passive ofre for svigtende familier eller godgørende organisationer, men aktivt handlende individer, der forholder sig kritisk til deres egen situation.

Anlægger man et temporalt perspektiv på kategorien risikobørn får vi et mere komplekst billede af disse børns liv, blandt andet fordi kategoriseringen af det enkelte barn afhænger af, hvornår i dets livsforløb og i hvilke situationer, man møder barnet. Kategorier som „gadebørn“ og „squatterbørn“ er hverken eksklusive eller statiske, som Suresh's eksempel klart viser. Der er snarere tale om flydende kategorier, som ikke nødvendigvis udelukker hinanden eller har samme relevans gennem hele livet. At børn i en periode forlader hjemmet indebærer ikke nødvendigvis et definitivt brud mellem barn og familie og gælder såvel børn, hvis familie bor i byen, som børn, der er stukket af fra hjemmet på landet. Mange børn opretholder faktisk en grad af kontakt, ikke altid i form af permanent fysisk tilstedeværelse i hjemmet, men gennem økonomiske udvekslinger og jævnlige besøg ved særlige sociale og ceremonielle anledninger. At hjemmet fortsat spiller en væsentlig rolle for det enkelte barn afspejles ligeledes i, at mange affaldssamlerbørn forsøger at hemmeligholde deres aktiviteter over for familien på grund af den sociale stigmatisering, der er knyttet til dette erhverv. Ikke blot har khatelivet konsekvenser for barnets individuelle, sociale status, men også for de øvrige familiemedlemmer. Som Suresh indirekte udtrykker det, kan en vis fysisk distance til hjemmet derfor være at foretrække, hvis barnet vil opretholde denne livsstil. Affaldssamling er altså ikke nødvendigvis sidste og eneste overlevelsesmulighed for børn, der er blevet smidt ud af hjemmet. Tværtimod er det sommetider netop med henblik på at kunne fortsætte affaldssamlervivet, at børn selv vælger at forlade hjemmet midlertidigt, fordi det er en livsstil, der er svært forenelig med et traditionelt familieliv og dominerende sociale normer, som også hersker blandt squatterne.

Risikobegrebets relevans for antropologien

Afslutningsvis nogle overvejelser om de praktiske og analytiske implikationer af risikobegrebet og dets relevans i forhold til antropologien. En antropologisk analyse af „risikobørn“ er ikke bare en fortælling om enkelte børns liv, men tjener også som en indgang til forståelse af bredere sociale og kulturelle processer i en specifik regional kontekst.

På et praktisk, anvendelsesorienteret plan er kategoriseringen af „risikobørn“ problematisk, dels fordi det har konkrete følger for, hvilke børn der får opmærksomhed fra ngo'er og andre institutioner, dels fordi det anvendes så bredt i forhold til mange forskellige grupper af børn, at det er svært at afgrænse. Der er dermed fare for, at begrebet mister sin betydning i og med, at stort set alle børn er i „risiko“ i en eller anden forstand. Samtidig gøres det ikke altid klart, hvad det egentlig er, at disse børn er i risiko for, ikke mindst taget i betragtning at mange af dem allerede lever i meget dårlige kår.

På det analytiske plan er diskussionen om risikobørn præget af en kategorisk tænkning, der fastlåser individer i forudbestemte positioner, frataget evnen til selv at handle og træffe beslutninger. I et forsøg på at lægge mere vægt på aktørperspektivet har alternative begreber som „forladende børn“ frem for „forladte børn“ været foreslået, men al-

ligevel er der fortsat en tendens til at betragte dem som en afgrænset, afvigende kategori. Som Sharon Stephens (1996) gør det, er det værd at stille spørgsmålstegn ved hvad og hvem, der egentlig er i risiko – er der tale om grupper af børn, der reelt er mere sårbare end andre, eller er det i højere grad, fordi nogle af disse børn ikke kan eller vil leve op til de forventede „børneroller“ og således bliver en trussel for de kendte kategorier og begreber, der knytter sig til barndommen. Af deskriptive og praktiske grunde kan det være nødvendigt at operere med et begreb som „risikobørn“, men på det analytiske plan er vi nødt til at problematisere selve kategoriseringen. Vi må opløse de rigide kategorier og undersøge enkelte børns handlerum for igen at få øje på den individuelle aktør, der om end begrænset af strukturelle forhold handler strategisk og motiveret.

Noter

1. Artiklen tager udgangspunkt i et paper „Social and Physical Mobility from the Perspective of ‘Urban Poor’ Children in Kathmandu“, som Rachel Baker, Durham University, og artiklens forfatter præsenterede ved seminaret „Children in Situations of Instability. Family, Livelihood and Mobility in Third World Countries“ 14. november 1997. Seminaret var arrangeret af Børneantropologisk Netværk og Center for Udviklingsforskning. Feltarbejdet, der ligger til grund for mit igangværende ph.d.-projekt ved Institut for Antropologi, Københavns Universitet, er finansieret af Rådet for Ulandsforskning.
2. UNICEF definerer ikke risikobegrebet eksplicit, men bruger det uformelt som for eksempel kapiteloverskrift „Children at Risk: Ending Hazardous and Exploitative Child Labour“ i bogen *The State of the World's Children* (UNICEF 1997:15). I dag klassificeres disse børn formelt som „børn i særlig vanskelige vilkår“, et begreb, der er opstået på baggrund af 1980'ernes debat om marginaliserede børnegrupper. Denne debat afspejler det definitionsmæssige problem, der ligger i at afgrænse disse grupper.
3. Stednavnet Dharigau er et pseudonym. I den efterfølgende case om drengen Suresh har jeg efter informantens eget ønske bevaret hans rigtige navn, blandt andet fordi han allerede har optrådt med navn og billede i en CWIN-publikation.
4. Fattigdom defineres ikke blot i forhold til absolut monetær indkomst, men også i forhold til relativ social og økonomisk marginalisering samt graden af fysisk svaghed, isolation, ydmygelse og mangel på indflydelse (Chambers 1995). Især de sidste to kriterier er relevante, når det drejer sig om socialt stigmatiserede grupper som squatters.
5. På grund af en meget ulige kønsfordeling inden for uddannelsesområdet forsøger regeringen at motivere folk til også at sende deres pigebørn i skole ved at lette den økonomiske byrde og gøre skolegangen mere attraktiv for disse (UNICEF 1996).
6. Uddannelse og skoling er ikke identiske processer og bør skelnes fra hinanden, analytisk som praktisk. „Uddannelse“ refererer til en bredere, livslang socialiserende proces, som eksisterer i ethvert samfund, hvorimod „skoling“ er en institutionaliseret form heraf, der er blevet den anerkendte norm for uddannelse i de fleste samfund og ideologiske kontekster (Serpell 1993; Levinson & Holland 1996).
7. Citatet er forfatterens egen oversættelse. Det samme gælder efterfølgende citater i artiklen.
8. Distrikt i Nepals sydlige lavland.
9. Både Jorpati og Koteswor er bydele i Kathmandu.
10. Khate refererer oprindeligt til børn, der lever af at samle affald, men bruges i dag mere eller mindre synonymt med gadebarnsbegrebet.
11. I 1995 svarede 1 Dkr. til ca. 10 Nrs.

Litteratur

- Aldrich, Brian & Ravinder Sandhu
1995 The Global Context of Housing Poverty. I: Aldrich & Sandhu (red.): Housing the Urban Poor. Policy and Practice in Developing Countries. New Delhi: Vistaar Publications.
- Baker, Rachel & Karen Valentin
1997 Social and Physical Mobility from the Perspective of Urban Poor Children in Kathmandu. Upubliceret paper præsenteret på seminaret „Children in Situations of Instability. Family, Livelihood and Mobility in Third World Countries“ afholdt af Børneantropologisk Netværk og Center for Udviklingsforskning 14.11.
- Blanc, C. S., E. Porio, P. Mehta & W. Moura
1996 Life Paths of Urban Children and Youth in Comparative Perspective. *Childhood* 3.
- Boyden, Jo & Pat Holden
1991 Children of the Cities. London: Zed Books Ltd.
- Caputo, Virginia
1995 Anthropology's Silent Others: A Consideration of some Conceptual and Methodological Issues for the Study of Youth and Children's Cultures. I: V. Amit-Talai & H. Wulff (red.): Youth Cultures. A Cross-Cultural Perspective. London: Routledge.
- Chambers, Robert
1995 Poverty and Livelihoods: Whose Reality Counts? Institute of Development Studies DP347.
- Connolly, Mark & Judith Ennew
1996 Introduction: Children out of Place. *Childhood* 3(2).
- CWIN
1990 Lost Childhood. Survey Research on Street Children of Kathmandu. Child Workers in Nepal Concerned Center.
1995 Voices of Child Workers 25:114-5.
- Gulløv, Eva
1998 Børn i fokus. Et antropologisk studie af betydningsdannelse blandt børnehavebørn. Ph.d.-rækken nr. 9, Institut for Antropologi, Københavns Universitet.
- James, Allison & Alan Prout
1990 Introduction. I: A. James & A. Prout (red.): Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociology Study of Children. London: Falmer Press.
- Johnson, V., J. Hill & E. Ivan-Smith
1995 Listening to Smaller Voices: Children in an Environment of Change. ACTIONAID.
- Levinson, Bradley A. & Dorothy Holland
1996 The Cultural Production of the Educated Person: An Introduction. I B. A. Levinson, D. E. Foley & D. Holland (red.): The Cultural Production of the Educated Person: Critical Ethnographies of Schooling and Local Practice. Albany, N.Y.: State University of New York Press.
- Onta-Bhatta, Lazima
1997 Political Economy, Culture and Violence: Children's Journeys to the Urban Streets in Studies. *Nepali History and Society* 2(2).
- Serpell, Robert
1993 The Significance of Schooling. Life-Journeys in an African Society. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stephens, Sharon
1995 Introduction: Children and the Politics of Culture in Late Capitalism. I: S. Stephens (red.): Children and the Politics of Culture. New Jersey: Princeton University Press.

- UNCHS (Habitat)
1982 Survey of Slum and Squatter Settlements. Dublin: Tycooly International Publishing Ltd.
- UN/Centre for Human Rights
1990 Human Rights. The Rights of the Child. Fact Sheet No. 10. Geneva.
- UNICEF
1996 Children & Women of Nepal. A Situation Analysis 1996. UNICEF Nepal.
1997 The State of the World's Children 1997. Oxford University Press.
- Valentin, Karen
1996 Urbane squatters i Kathmandu – et generationelt perspektiv på hierarki og forskellighed. Specialerækken nr. 85, Institut for Antropologi, Københavns Universitet.
1997 Ægteskabsstrategier blandt teenagere i Nepal. Jordens Folk 2:19-26.